

PSİKODİNAMİK AÇIDAN ÂSAF HÂLET ÇELEBİ'NİN ŞİİRLERİ¹

Doç. Dr. Mutluhan TAŞ²
Hilal AKIN³

ÖZET

Âsaf Hâlet Çelebi, 1907'de İstanbul'da zengin ve köklü bir ailenin çocuğu olarak büyük bir konakta dünyaya gelmiştir. Babası Mehmed Said Hâlet Bey, Salkım Söğüt Dergâhı'nın postnişî olan Bedreddin İzzî Efendi'ye mensup bir kadirî dervişidir. Annesi Atike Beyza Hanım'dır. Galatasaray Sultanîsi'nde, Sanayi-i Nefîse Mektebi'nde ve Adliye Meslek Mektebi'nde okumuştur.

Âsaf Hâlet Çelebi, Cumhuriyet dönemi Türk Edebiyatının en dikkat çekici şairlerinden biridir. O, gazeller, rubailer yazıp nesir denemeleri ve incelemeleri yayımlamasına rağmen, daha çok şiirleriyle tanınmış ve günümüzde bu yeni tarz anlam derinliği olan hacimli şiirleri ile tanınmaktadır. *He* (1942), *Lâmelif* (1945), *Om Mani Padho Hum* (1953) adında üç şiir kitabında toplam seksen şiiri vardır. Âsaf Hâlet, kendi şiirinin ana kaynaklarından birini “şuuraltı” olarak görmesiyle ilgili “*Hazineler bizim tahteşşuur varlığımızdadır*” diyerek belirtmiştir. Onun şuuraltında ise, “*Altşuurda kendimi aradığım zaman en ziyade çocukluğumu, çocukluğumun bâkir ve ilk tesirlere alışan saf ruhunu buluyorum*” şeklindeki ifadesinde görüleceği üzere, çocukluk yılları önemli bir yer tutar.

Bu bildirinin amacı, Âsaf Hâlet Çelebi'nin renkli kişiliği, çocukluk yılları, toplumsal duyarlılığı ve insani anlam arayışı ile şiirlerindeki şuuraltı ve şuurakışı süreçlerinin psikodinamik açıdan incelenmesidir. Konu kapsamında Âsaf Hâlet'in şiir kitapları incelenerek, şiirlerinde şuuraltı ve şuurakışı süreçleri psikodinamik açıdan tespit edilmiştir.

Anahtar Kavramlar: Âsaf Hâlet Çelebi, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, şuur altı, şuur akışı psikodinamik.

¹ Bu çalışma 27-29 Nisan 2019 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen ASEAD V. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan bildiriden geliştirilmiştir.

² Selçuk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Heykel Bölümü, mutluhantas@gmail.com

³ Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü, Mevlana ve Mevlevilik Araştırmaları ABD Yüksek Lisans Öğrencisi, hllakn042@gmail.com

GİRİŞ

Edebi eserlerde sanatçının, her ne kadar estetik kaygıyla yazmış olsa da bastırıldığı çoğu zaman gizlediği duygularını eserine yansıttığını görmek mümkündür. Bu sebeple sanat eserine şuur altı ve şuur akışında oluşan arzu ve isteklerin yansımaları olarak bakılabilir.

Şiir, edebi eserler içerisinde hassasiyet çizgileri bakımından kendine has bir biçimde diğer türlerden farklıdır. İçerisinde birçok duygu ve düşünceyi barındırması, okuyanın zihninde zengin çağrışımlar uyandırması gibi özellikler şiiri, diğer edebî türlerden farklı kılar. Bu bakımdan insanın duygu ve düşünce dünyasının tınısı olmayı başaran ve insanın dünyasına etki eden özelliğiyle şiir, psikolojik ve psikanalitik açıdan da incelenmesi gereken bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır.

Psikanalizin öncüsü olan Sigmund Freud, psikolojiyle ilgili yaptığı çalışmalarında bilinç dışı kavramını ortaya çıkararak bilinç dışının bilinçle olan kompleks ilişkisini dile getirmiştir. Freud'a göre insanın, bilinci oluşmadan önceki dönemde zihninde bulunanlar, bilinçaltına itilerek kişinin bilinç dışını oluşturmaktadır. Bu açıdan bilinç dışı, bilincin kişide gelişmesiyle birlikte bir şekilde kontrol altında tutulmaktadır (Atlı, 2012: 59).

Psikanalizde, ruhsal durumların tesadüfi olmadığı ve yaşanmışlıkların özülle ilgili olduğu kabul edilir. Freud, *Yaratıcı Yazarlar ve Gündüz Düşleri* adlı yapıtında edebi eserin meydana gelişini şu şekilde açıklamıştır:

“Yazar, gündelik hayatta karşılaştığı bir olaydan gayri ihtiyari çocukluğuna gider ve yaşadığı bir tecrübeyi hatırlar. Böylece içinde o yıllarda duymuş olduğu ‘bir isteği’ tekrar canlandırmak arzusu uyanır ve yazar kuvvetle hissettiği bu isteği gerçekleştirecek bir ‘anlatı’ için harekete geçer. Süreç, zihindeki eski ve yeni materyalin bir arada kullanılmasıyla tamamlanır.”⁴

Freud, yazarla eseri arasındaki bağlantıyı çocuklukta tecrübelerle yorumlarken eseri hakkında da şu ifadeleri kullanmıştır:

“Sanat eserinin arka planındaki bu bireysellik gayet ‘örtülü’ olmalıdır. Yani eser, sanatçının bireysel sorunlarından doğmuş olmasına karşın tam aksine ‘öyle değilmiş’ gibi gözükmeyi de başarmalıdır.”⁵

Freud, psikanalizin hem kuramı hem de pratiğini gördüğümüz rüyalara yormakta ve rüya yorumunun çok önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Carl Gustav Jung ise bilinçaltına önem vermiş ve bu kavrama “kollektif bilinçaltı” ile yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu düşüncelerini de arketipsel olarak ortaya koymuştur. Jung’un *Dört Arketip* kitabının sunuş kısmında bilinç ve bilinç dışıyla ilgili şu ifadeler, her türlü nesne ve eylemi bilincin hükümlerinde merkezileştirmek çabasını ortaya koymaktadır:

⁴ Sigmund Freud, “Creative Writers And Day Dreaming”, Standart Edition 9, London: Hogard, 1908, s. 2.

⁵ Oğuz Cebeci, *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, İstanbul İthaki Yayınları, 2004, s. 175.

“Önemli olan bilinç dışı malzemeye kişilikler yükleyerek kendini ondan ayırabilmek ve aynı zamanda onların bilinçle bağlantı kurmalarını sağlamaktır. Güçlerini yok etmenin yöntemi budur. Bir oranda bağımsızlıkları ve kendilerine özgü kimlikleri olduğu için onlara kimlik vermek çok zor değildir. Bağımsızlıklarını kabullenmek de başlı başına bir iştir. Ama bilinç dışının kendini böyle ortaya koyması bizim onu en iyi biçimde yönetebilmemizi de sağlar.”⁶

Yani Jung’a göre bilinç dışı, bilince göre daha açık ve geniş bir alanı kapsar. Zaten Jung: “sonlu olan, sonsuz olanı hiçbir zaman kavramayacaktır” derken de kişinin bilinç dışının, sonlu olan bilince göre daha geniş hatta sınırsız olduğunu belirtir.

Himmet Uç da *Tevfik Fikret’in Psiko-biyografisi* adlı eserinde dil ile psikolojik durum arasında bağlantıların mevcut olduğunu söylemektedir ve ona göre; “Kelimeler hem bir şairin kültür kuramı hem de kelimelerin arkasında gizlenen ruhsal dünyasını vermektedir.”⁷

Psikanalitik incelemelerde önemli isimlerin zikrettiği ‘bilinç’, ‘bilinçaltı’ ve ‘bilinç dışı’ denilen kavramların sadece nefsi çağrıştırmadığı ve kişinin gerçek anlamda bilinçaltının kalp olabileceği kanaatinde olduğumuzu belirtmek de yerinde olacaktır. Kalbin bir makam olduğu ve akıl ile nefsin o makamın yöneticisi değil yönetilenleri olduğunu da unutmamak gerekir.

1. ÂSAF HALET ÇELEBİ’NİN ŞİİR DÜNYASI

Cumhuriyet dönemi şiirinin önemli bir temsilcisi olan Âsaf Halet Çelebi (1907-1958), otuzlu yıllardan sonra şiirlerinde yeni bir tarza gitmiş ve bu tarzıyla geniş bir ilgi alanı bulmuştur. Çelebi, şiirlerini *He* (1942), *Lâmelif* (1945), *Om Mani Padme Hum* (1953) adlı kitaplarda toplamıştır. Üçüncü kitabında ilk iki kitabındaki şiirleri de yer almaktadır.

Om Mani Padme Hum adlı kitabındaki şiirlerini psikanalitik bağlamda incelemeden önce Âsaf Halet’in kaleme aldığı esere ve yazılara bakıp şiirlerine kaynaklık eden unsurların neler olduğunu anlamak gerekir. Sanatçı sanatla ve şiirle ilgili birçok yazı kaleme almış ayrıca kendi şiirleriyle ilgili de yazılar yazmıştır. Bu yazılar Âsaf Halet’in şiirlerini anlamamızı ve onun ‘poetika’sını oluşturmamızı sağlar. “Benim Gözümde Şiir Davası” ana başlığı altında altı yazıdan oluşan yazıların başlıkları “Saf Şiir”, “Şiirde Vuzûh”, “Şiirde Şekil”, “Mücerred Şiir”, “Şiirde Ruh Anı”, “Şiirimde Mistisizm Temayülü” şeklindedir.

“Şiirde Ruh Anı” başlığı altında bir şairin şiirinin nelerden beslendiğine ve şahsiyetini oluşturan alt şuurun şiirlerine nasıl yansıdığına dair bir yazısı mevcuttur:

“Şiirde her şeyden evvel şairin şiire hâkim olan ruhu sezilir. Yani onun şahsiyetini yapan alt şuur bütün şiirlerinde duyulur. Bununla beraber şairin her şiirini birbirinden ayıran bir hususiyeti de vardır. Bu hal şairin o şiiri tespit ettiği andaki ruh haletinin, daha doğrusu ruhî ânının ifadesinden ibarettir” (Çelebi, 2018: 261).

⁶ Carl Gustav Jung, *Dört Arketip*, Metis Yayınları, İstanbul, 2013, s. 11.

⁷ Himmet Uç, *Tevfik Fikret’in Psiko-biyografisi*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2009, s. 48.

Âsaf Halet Çelebi bunları söylerken, şiir oluşum mekanizmasını daha doğrusu “*ilhâm ânî*”ni, cümlelerinin arkasından şöyle tasavvur etmiştir: “Alt şuurda hatıralar, ihsaslar, insiyaklar, arzular karmakarışık ve dağınık bir şekilde uykudadırlar. Gündelik hayatımızın gaileleri, küçük dertleri, meşgalelerimiz bizi alt şuurumuzdan pek uzaklara sürükler. Fakat bazı hassas tabiatlarda başkası için manasız gibi görünen ufak bir hadise bir an için alt şuurun kapılarını açar” (Çelebi, 2018: 261).

Âsaf Halet Çelebi, çocukluk psikozunu ve bu psikozu teşkil eden unsurları iyi tanıdığını, şuurunun ilk kıvılcımlarını aydınlattığı yer olarak çocukluğunun önemli bir yere sahip olduğunu yine aynı başlığın “*Çocukluk*” alt başlığı altında açıklamıştır:

“Alt şuurda kendimi aradığım zaman en ziyade çocukluğumu, çocukluğumun bâkir ve ilk tesirlere alışan saf ruhunu buluyorum” (Çelebi, 2018: 263).

Çelebi’nin ilk yazıları 1938 yılında *Ses* dergisinde yayımlanmıştır. *Türk Ruhunda Mücerret* başlıklı yazı altında şiirin tekniği ve kaynağı hakkında, onun mücerret şiir anlayışını oluşturan önemli ipuçları vardır.

Masalları ve oyun tekerlemelerinin gerçekliğini kendi potasında soyutlaştıran, bilinçaltına öncelik veren, dışarıdan gelen herhangi bir etkinin o çocuksu saflığı bozulmamış ve o saflığın içeriklerini yansıtmamasını önemseyen şair, *Türk Ruhunda Mücerret* başlıklı yazısını şu satırlarla sonlandırmıştır:

“... Şekilden ziyade meâl ehemmiyet veren, şuurdan ziyade tahteşşuurî denilen, müşahhas edebiyattan ziyade mücerret edebiyatı terviç eden zümreye hitap ediyorum. Hazineler bizim tahteşşuur varlığımızdadır. Eskiye okumak veya okumamak bizi tesiri altında bulundurmamalı, kör taklidçiliklerden vazgeçmeliyiz. Çocukluğumuza dönmesek bile çocukluğumuzdaki saf ve samimi varlığımıza dönemez miyiz?” (Çelebi, 2018: 34)

Çelebi bütün şiirlerini *Om Mani Padme Hum* adlı kitabında toplar. Kitaba ismini veren bu söz kitapta yer alan *Sidharta* şiirinin içinde yer almaktadır:

niyagrôdhâ
koskoca bir ağaç görüyorum
ufacık bir tohumda
o ne ağaç ne tohum
om mani padme hum (3 kere) (Bütün Şiirleri: s. 58)

Mücerret bir şiir inşa eden Çelebi, kitabının ismiyle bile şiirindeki mücerretleşmeyi duyurmayı başarmıştır. *Om Mani Padme Hum*, “Tibet’te evlerin, manastırların, kasaba ve köylerin duvarlarında, dua tekerleklerinde yazılı olan bir söz, bir formül. Harfi harfine çevrilirse “*Om*, nilüfer (lotos) çiçeğinin içindeki mücevher, *hum!* anlamına geliyor. *Mücevher* burada, Buddhist öğretileridir. *Padme* (nilüfer çiçeğinin içinde) öğretinin bulunduğu dünyaya ya da derinliklerinde bilgi, gerçek ve özgürlüğün keşfedilebildiği ruha işaret ediyor olmalı. *Hum* meydan okuma ifadesidir, aydınlanmış ruhun düşmanları olan tutkulara, aymazlıklara, nefrete ve bu tür duygulara karşı bir meydan okuma ifadesi.” (Çelebi, 2015: 157).

Âsaf Halet Çelebi'nin şiirlerine genel olarak baktığımızda daha kitabın adından başlayarak şiirlerin rastgele oluşmadığını görürüz. Her şiiri doğmadan bir sancı süreci geçirmiş ve içerik mana, şekil ve seçilen kelimeler her şey onun hazinesinin tahteşşuur varlığı olarak ortaya çıkmıştır.

Bu bağlamda Çelebi'nin şiirlerinde, psikanalizin önemli unsurlarından bilinçaltına ve bilinç akışına geniş yer verdiği görülür.

Om Mani Padme Hum adlı şiir kitabının ilk şiiri, “*Leyse fî cübbetî sivallâh*” şeklinde bir Arapça cümleyle başlayan *Cüneyd* isimli şiirdir. Cüneyd-i Bağdadî'nin “*cübbemin altında Allah'tan başkası yoktur*” sözünü Arapça olarak şiirine alan Çelebi, dört yaşından sekiz yaşına kadar babasından aldığı dil eğitimiyle birlikte dinî-tasavvufî mevzularda da dersler almıştır. Dört yaşından itibaren özellikle Arapça ve Farsça ile almış olduğu bu eğitimler onun bilinçaltına yer etmiş ve yeri geldiğinde de şiirlerine bu durumu yansıtmıştır. Küçük yaşlarda alınan eğitimin kişinin bilinçaltında önemli bir paya sahip olduğu da burada apaçık bir şekilde görülmektedir. *Cüneyd* şiiriyle ilgili bir diğer husus ise şairin, benliğinin psikozunu sorgulayan ancak cevabını da kendisinin verdiği bir yaklaşım içerisinde olduğudur.

bakanlar bana

gövdemi görürler

ben başka yerdeyim

gömenler beni

gövdemi gömerler

ben başka yerdeyim (Bütün Şiirleri, s. 11)

Çelebi bu şiirinde *benlik* kavgasından vazgeçmekte ve gölgesi ile personası çatışmayı bırakmaktadır. Kim bakarsa baksın gövdesinin altında ben'in çağrısı yoktur. O beyitler Yunus Emre'nin: “Bir ben vardır bende benden içeri” sözünün şekil almış halidir:

aç cübbeni Cüneyd

ne görüyorsun

görünmeyeni (Bütün Şiirleri, s. 11)

Şair bilinçaltında bulunan mistik öğeleri, içinde yankı haline getirip şiirine bu şekilde yansıtır. Bu bağlamda bilinç akışını yansıttığı ve bu kısma tasavvufî öğelerin kaynaklık ettiğini görebileceğimiz şiirleri vardır. Bunlar: *Semâ-ı Mevlana*, *Kainat*, *İbrahîm*, *Mansur*.

“İslam mistisizminde önemli bir rol oynayan bir kişiyi ‘yeşillenen’ Hızır’ı seçtim. Hızır, *Kur’ân*’ın yeniden doğuş gizemini anlatan ‘Mağara’ adındaki 18. sûresinde⁸ karşımıza çıkar. Mağara yeniden doğuşun gerçekleştiği yer, insanın kuluçkaya yatıp yenilenmek üzere kapatıldığı gizli bir oyuktur. *Kur’ân*’da burası şöyle anlatılır: ‘Güneşi görüyorsun ya, doğduğu vakit mağaralarından sağ tarafa meyleder, battığı vakit de onları sol tarafa makaslar.

⁸ Kur’ân-ı Kerim, Kehf Sûresi, 18.

Onlar (Yedi Uyurlar) mağaranın geniş bir yerindedir.’ Ortadaki ‘geniş yer’, mücevherlerin bulunduğu, kuluçka ya da kurban ritüeli ya da dönüşümün gerçekleştiği merkezdir. Bu simgeciliğin en güzel örnekleri, Mithra kültürünün sunaklarında ve dönüşüm cevherini daima güneş ve ay arasında gösteren simya resimlerinde görülür. Çarmıha gerilme tasvirleri de genellikle bu tarzdadır. Aynı simgecilik Navahoların dönüşüm (yani şifa) törenlerinde de vardır. Yedi kişinin, yaşamlarının ölümsüzlüğe varan bir boyutta uzayacağından bihaber yattığı mağara işte böyle bir orta yer ya da dönüşüm yeridir. 309 yıl uyuduktan sonra uyanmışlardır.”⁹

Yedi uyuyanların hikâyesinde mağara simgesinin anlamı şudur: Her kim mağaraya, yani herkesin içinde taşıdığı mağaraya ya da bilincin dışındaki karanlığa girerse, kişi kendini önce bilincinin dışında bulunan karanlık yönünün etkisiyle bilinç dışı bir dönüşüm sürecinin içinde bulur. Böyle bir sürece girmesi kişinin, bilinci ile bilinç dışı arasında bir bağ kurar. Bu bağ kişinin, kişiliğinde kökten bir dönüşümü ifade eder. Bu dönüşüm olumlu olabileceği gibi olumsuz da olabilir.

Âsaf Halet Çelebi’nin de bir ‘mağara’sı vardır. Mağara aynı zamanda anne rahmini simgeler. Çelebi’nin ‘mağara’sında onu zamanında abes bulunan şiirlerine ağır eleştiriler yapan *haramîler*’i görmek mümkündür. Aynı zamanda orada bir yığın kitap vardır. Çelebi şiirinde dönüşüm yeri olan “mağara” simgesini kullanarak yazılarında değişikliğe gittiğini (daha çok şiirleri kastedilmiş olabilir) ve kendisinden ayrılmaz bir parça olduğunu ayrıntılı bir şekilde belirtmiştir:

*İçimdeki mağarada,
Kurumuş ölümler yatar.
Zehirle gülen zümrüt
Ve yakut yatak içinde
Bir zaman
Beni uğurlamaya gelen
Haramîler.*

*İçimdeki mağarada
Bir yığın kitap var.
Bakınca yakından,
Tasvirlerin gözleri oynar
Ve konuşur.
Hepsinin yüzleri benim yüzüm gibi*

Ve gözleri benim gözüm gibi... (Bütün Şiirleri: s. 15)

⁹ Carl Gustav Jung, *age.*, s. 66.

Psikanalitik incelemelerde rüyaların önemi büyüktür. Freud, bilinç altı ve bilinç dışı gibi kavramlarla ilgili yaptığı araştırmalarda kendi kişiliğini çözümlenmeye çalışmış, kendi iç dünyasına inebilmek için ‘rüyalar’ı önemli bir veri olarak kullanmıştır. Öncelikle kendi rüyalarını çözümlenmeye gayretine giren Freud, bu düşüncelerini *Düşlerin Yorumu* (The Interpretation of Dreams)¹⁰ adlı kitabında ortaya koymaktadır.

Bu eserdeki rüyaların çoğu kendisine aittir. Freud u bu eserinde rüyaları ‘bilinç dışında gizlenen isteklerin bilinç düzeyindeki anlatımı’¹¹ olarak tanımlar ve bilinç dışının bir tezahürü olarak görür.

Çelebi, üç şiirinde rüya kelimesini metafor olarak kullanır. “Cep” şiirine “seni rüyalarım da buldum” cümlesiyle başlar. Çelebi, bilinç dışının yansıması olarak rüyasından çıkmak istemediğini ve rüyanın bizzat kendisi olduğunu belirtir. Rüyalar bizim gerçekten kaçtığımız bir o kadar da gerçeğimizin yansıtıldığı yerlerdir. Çelebi de pisişik güç olarak rüyadan beslenir:

*seni rüyalarım da buldum
ve çok beğendiğim için
oradan çıkmak istemedim
şimdi derinlikte
ve genişlikteyiz
ve bizzat
rüya
ben'im (Bütün Şiirleri: s. 62)*

“İkinci Pencere” adlı şiirinde ise rüyası çocukluğuna açılmış bir penceredir. Freud, çocukluk yaşantısının yanında gündelik olayların da rüyalarda görüldüğünü fakat bilinç altının çocukluğa ait anıların önemini daima ağır bastığını ifade eder. Çelebi, büyük bir konakta doğmuş olmasına rağmen onun içindeki viraneler silinmiş değildir. Ancak o yine de bir taraftan yaşadığı çevreyi tasvir edemeden geçemez:

*yeşil yapraklar
yeşil havuz
yeşil yaprakların düştüğü havuz
koyu yeşil
ve rüyamda
fiskiye nin üstünde
fırıl fırıl dönen insan (Bütün Şiirleri: s. 22)*

¹⁰ Freud’un kişilik çözümlenmesinde rüyalar üzerine yaptığı çalışmalar neticesinde elde ettiği bulgular için bkz. Sigmund Freud, *Düşlerin Yorumu – I* (çev. Emre Kapkın), Payel Yayınları, İstanbul 2009; Sigmund Freud, *Düşlerin Yorumu- II* (çev. Emre Kapkın), Payel Yayınları, İstanbul 2010.

¹¹ Sigmund Freud, *age*.

Çelebi “Nirvana” isimli bir şiirinde rüya kelimesini tevriyeli olarak kullanır:

*düş içime uyu
ve sonsuz büyü
unut renkleri
ve şekilleri
hepi
ve hiçi (Bütün Şiirleri: s. 57)*

Bu şiirinde şair, düş- fiili ile rüya anlamında olan düş kelimesini tevriyeli olarak kullanmıştır.

“Nirvana” şiirinde yazarın kendisi ile uğraşması nihilistik öğeler taşısa da Çelebi de aşırı bir nihilistik tutum yoktur:

*karanlığı geçelim
karanlığı geçelim
ne uyku
ne ölüm
hem uyku
hem ölüm
düş içime uyu
ve sonsuz büyü
unut renkleri
ve şekilleri
hepi
ve hiçi
beni
ve seni
ve geceyi yuttu
nirvana (Bütün Şiirleri: s. 57)*

Âsaf Halet Çelebi’de “ayna” imgesi üç yerde geçmektedir. Bu onun, narsisistik yapısından kaynaklanacağı gibi kendisiyle yüzleşme eğilimini ya da kendisini suçlama yönelimini de gösterebilir. Onun için “ayna” skopik dürtülerini tazeleyen bir araç olarak da görülebilir:

*bana aynada bir suret göründü
benden başkası
bilmem memleket-i çinden midir
ya maçınden mi...*

Âsaf Halet Çelebi, çocukluk piskozunu tanımladığı “Biber” şiiri için şu ifadeleri kullanır: “Müdaafasız ve bâkir ruhumu ürperten kabusları, karışık reminiscence’ları hatırlıyorum. Yukarıda bahsettiğim “Biber” şiirinde olduğu gibi bu halin yeni vesilelerle en yeni tahassüslerimde bile hâkim olduğunu anlıyorum¹².

“Biber” şiirinin oluşum aşamasını da yine kendi yazısında şu şekilde tarif etmiştir:

“Meselâ bir akşam üstü birdenbire hissediverdiğimiz garip bir koku, bir biber kokusu bize çocukluk kâbuslarını yeniden yaşatabilir. “Hatırlatmıştır” demiyorum; çünkü hatırlamak şuurun faaliyetidir ve bu şekilde lojik bir hatırlama ruha o sıcaklığı vermekten uzak kalır. O anda biz çocukluğumuzu kendimize çekmişizdir. Fakat daha sonra kendimizi unutarak zamanlar içinden çocuk ruhumuzu bulmuşuzdur ve artık bunu hissettiğimiz dakikadan itibaren “Biber” şiirinin iptidai maddesi hazırdır”¹³:

tuzluğun bir gözünde biber kokusu var

hafız hanımın sesi bu kokuya benzer

beni kurtar hafız hanım

kıvılcımlar sıçradığı zaman

kocakarı insanı kovalar

akşamları (Bütün Şiirleri: s. 52)

Çelebi’nin çocukluğunda ağabeyinin ona anlattığı Fransız masalları, alt şuurunda Fransa’ya karşı bir yakınlık hissi oluşturur. “ Fransa İçin Şiir ” adlı şiiri bu bağlamda oluşmuştur. Kendisi de bu şiiri için; “kendime göre alt şuurunun muhtevasını açıktan açığa yabancı ve mağşuş şeylerle karıştırmadan ortaya koyuyor ve ıztırabda olan ruh haletimi gösteriyorum. Bu şiirim tamamiyle de ruh anını izah etmiş oluyorum”¹⁴ der.

çocukluk arkadaşım petit-poucet

yamyam devin kilerindedir

küçük kızkardeşi ormanda ağlıyor

tin tin eder kabâcık

beni bırakıp giden babâcık (Bütün Şiirleri: s.50)

Çelebi “Mâra” adlı şiirinde acıyı ifade etmiş olsa da sezilen durum çok eski devirlerin korku anılarıdır.

bilmemek bilmekten iyidir

düşünmeden yaşayalım

mâra

tanımamak tanımaktan iyidir

seni bir kere tanıdıktan sonra

yaşamak acısını da tanıdım

bu acıyı beraber tadalım

mâra (Bütün Şiirleri: s.28)

¹² Âsaf Halet Çelebi, *Bütün Yazıları*, s. 263.

¹³ Âsaf Halet Çelebi, *age.*, s. 262

¹⁴ Âsaf Halet Çelebi, *age.*, s. 262

Her ne kadar şiirinde acıyı söylese de sözcük oyunundan vazgeçmemiştir. Çünkü onun poetikasının temel öğelerinden biri de sanattaki oyun boyutudur.

SONUÇ

Kâinatın en üstün varlığı olan insan geniş bir algılama gücüne sahiptir. Algıladığı her şeyin imgesini kendisinde saklar. Algıyla birlikte belleğe giden bilgiler depolanır ve yeri gelince aktarımı sağlanır. Depolanan ve aktarımı sağlanan imgeler, psikanalizde önemli bir yere sahip olup çağrışım gücünün derinliği ile doğrudan ilgilidir. Bilinçaltına büyük önem veren Sigmund Freud'a göre aslında hiçbir şey bellekten kaybolmaz. Şair, bir şiir inşa ederken günlük konuşma dilinden uzaklaşıp bir takım kelime oyunlarına, edebi sanatlara, imgelere vb. başvurur.

Şair, her ne kadar kendini sınırlama çabasına girmiş olsa da inşa ettiği şiirinin kaynağında bilinçaltının önemi yadsınamaz. Şiir, sadece bilinçaltından gelen unsurlarla inşa edilmeyip onu bilinç ile bilinçaltının ortak bir çalışması olarak düşünmek daha doğru olur.

Âsaf Halet Çelebi'nin poetikasında psikanalizin bütün unsurlarında görmek mümkündür. Çünkü onun şiirlerinde ruh anı derinden hissedilir. İnsanın kendi benliğiyle en çok baş başa kalması demek olan çocukluk hatıraları onun şiirlerinde geniş yer tutar. Mağara, Cep, Nirvana, İkinci Pencere, Ayna, Biber, Fransa İçin Şiir, Mâra vb. şiirlerinde bilinçaltını başarılı bir şekilde yansıtır.

KAYNAKÇA

ATLI, Ferda (2012). "Edebi Metnin ve Yaratıcılığın Kaynağına Ulaşan Yol: Psikanalitik Edebiyat Eleştirisi" *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History or Turkic*, Volume 7/3 Summer, Ankara.

CEBECİ, Oğuz (2009). *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, İthaki Yayınları, İstanbul.

ÇELEBİ, Asaf Hâlet (2001). *Bütün Şiirleri*, Yay. Haz. Selahattin Özpallabıyıklar, Yapı Kredi Yayınları İstanbul.

ÇELEBİ, Asaf Hâlet (2015). *Bütün Şiirleri*, Yay. Haz. Selahattin Özpallabıyıklar, Everest Yayınları, İstanbul.

ÇELEBİ, Asaf Hâlet (2018). *Bütün Yazıları*, Yay. Haz. Hakan Sazek, Everest Yayınları, İstanbul.

FREUD, Sigmund (2009). *Düşlerin Yorumu I*, (Çev. Emre Kapkın), Payel Yayınları, İstanbul.

FREUD, Sigmund (2010). *Düşlerin Yorumu II*, (Çev. Emre Kapkın), Payel Yayınları, İstanbul.

JUNG, Carl Gustov (2013). *Dört Arketip* (Çev. M. Bilgin Saydam), Metis Yayınları, İstanbul.

UÇ, Himmet (2009). *Tevfik Fikret'in Psikobiyoğrafisi*, Bizim Büro Basımevi, Ankara.